

AZ AMERIKAI BEAVATKOZÁS KÉRDÉSE

AKÉRDÉSRE, ha előbb nem is, Rooseveltnél június 10-i széde után, amelyet néhány órával Olaszországnak a németek oldalán történt beavatkozása után mondott el, a felelet csak a leg-határozottabb igen lehet. De ennek az igennek, legalább eddig, lényeges megszorításai és korlátozásai vannak. A június 10-i elnöki beszéd semmi változást nem jelentett az Egyesült Államoknak az európai háborúval szemben elfoglalt álláspontján, mert hiszen a beszédből világosan kitűnik, hogy az elnök semmiesetre sem gondol formális hadüzenetre és hogy az Egyesült Államoknak csak anyagi erőtartálékait ajánlja fel a szövetségesek megsegítésére.

Lényegében nem változnék meg ez az állásfoglalás még akkor sem, ha a június 10-én felajánlott kötelezettségeken túlmenőleg Amerikából nemcsak repülőgépeket, hanem a repülőgépekhez személyzetet is küldenének a szövetségesek megsegítésére. Sőt még akkor sem, ha amerikai hadihajók sietnének a szorult helyzetbe került nyugati demokráciák támogatására. Rooseveltnél politikája kezdettől fogva ez volt: háborúig elmenőleg — valahogy így lehetne kifejezni az alig lefordítható *short of war* kifejezést — minden támogatást megadni a testvérdemokráciáknak, de semmiesetre sem követni el még egyszer a Wilson elnök által 1917-ben elkövetett hibát. Az elnök tehát szilárdan kitart a mellett az elhatározása mellett, hogy amíg a döntés rajta múlik és a felelősséget ő vállalhatja, amerikai expedíciós hadsereg nem kel át az óceánon Európába. Nem jelenti ez azt, hogy ha a szükség úgy hozza magával, az Egyesült Államok ne sietnének légihadseregükkel és haditengerészetükkel is a bajba jutott európai demokráciák megsegítésére. Természetesen új helyzet állhatna elő, ha az amerikai légi hadseregnek és hajóhadnak az európai csatatereken és tengereken való megjelenésére Németország és Olaszország Washingtonba küldött hadüzenettel válaszolna. Ilyen lehetőségekről a június 10-i beszédében még nem volt szó, de könnyen elképzelhető, hogy a hadihelyzet gyors átalakulása hetek vagy hónapok alatt, tehát már ezen a nyáron ilyen vagy ehhez hasonló eseményeket fog előidézni.

Az Egyesült Államok külpolitikáját az európai háború lehetőségével, majd magával a háborúval szemben elfoglalt álláspontját, attól kezdve, hogy a washingtoni Fehér Ház ura lett, Rooseveltnél legszemélyesebb elhatározásai és személyiségének minden más befolyást kizáró, vagy felette végül is diadalmaskodó súlya szabta meg. Ma már mint történelmi tény meg lehet állapítani, hogy, Európát is beleértve, a felelős helyen lévő államférfiak közül egyesegyedül ő volt az, aki, ha előbb nem is, de 1936 nyaratól kezdve, a spanyolországi polgárháború kezdete óta praescientia-szerű bizo-

nyossággal hirdette és vallotta, hogy a fegyveres összeütközés az európai demokráciák és a tekintélyállamok között elkerülhetetlen.

Egyébként azt a három esztendőt, amely az imént említett időpont, a spanyolországi polgárháború kezdete és a háború kitörése között eltelt, az Egyesült Államok külpolitikájának fejlődése szempontjából három, nem egyenlő hosszúságú időszakra lehet felosztani. Az első időszak 1938 őszeig, a müncheni értekezletig tartott. Ez alatt a két esztendő alatt Roosevelt irányításával egészen egyöntetű vélemény alakult ki az Egyesült Államok' ban arra vonatkozólag, hogy milyen álláspontot kelljen elfoglalniok, ha a német nemzeti szocializmus hatalomrajutása óta minden újabb válsággal fenyegetővé váló európai háború egyszer megindul. Pozitívum ebben az állásfoglalásban az volt, hogy az Egyesült Államok rokonszenve feltétlenül a demokratikus államok oldalán van és támogatja is őket. Negatívum, hogy pénzügyi és gazdasági téren Amerika nem követi el még egyszer az 1914—1918-as világháború hibáit, főként pedig nem küld át Európába expedíciós hadsereget, tehát teljes mértékű hadviselőfélként semmiesetre sem avatkozik bele a háború folyásába.

Ennek a politikának a kereteit alkotta az európai államoknak a kölcsönnyújtást megtiltó Johnson Act és a semlegességi törvény. Rooseveltt és azok, akik többé-kevésbé tisztában voltak az európai erőviszonyokkal, jól tudták, hogy ez a két törvény annyira izolálja az Egyesült Államokat Európától, hogy hathatós segítséget ilyen akadályok mellett alig lehetne nyújtani a demokratikus nagyhatalmaknak, ha a szükség úgy kívánja. De a semlegességi törvény megváltoztatásának szükségességét ekkor még korai lett volna sürgetni, a kölcsönt megtiltó törvény pedig máig is változatlanul fennáll. Ez azért van, mert a nyugati szövetségesek bőséges dollártartalékok felett rendelkeznek, sőt ha végzetes hibát követtek el a háború első nyolc hónapjában, ez éppen az volt, hogy dollártartalékaikat idejében nem változtatták át Amerikában rendelt és előállított hadianyagokká, elsősorban repülőgépekké.

Münchennel kezdődött meg az imént jelzett három időszak közül a második és tartott a következő év március közepéig. Ekkor már kevésbé volt egységes az amerikai állásfoglalás. Maga az elnök helyeselte Chamberlain politikáját. Még diplomáciai beavatkozásra is vállalkozott, egyrészt Berlinbe és Prágába küldött üzenettel a berchtesgadeni és godesbergi találkozó kudarcá után, másrészt azzal, hogy Mussolininál közvetlenül interвениált a Münchenben összeült négyhatalmi találkozó megrendezése érdekében.

Az amerikai közvéleményben a müncheni eseményekre a visszahatás erős visszatetszésben nyilvánult meg. Ostoba és értelmetlen „házi viszálynak tekintették Amerikában az egész szudétánemet-kérdést. München adott a legnagyobb ösztönzést annak a minél teljesebb elszigetelődést sürgető amerikai politikának, amelynek leghűségesebb kifejezőjévé az átlagos amerikai felfogást legtisztábban képviselő szenátus többsége lett. Borah szenátor állott ennek az izolacionista csoportnak az élén. ő, mint republikánuspárti, politikailag is szemben állott az elnökkel. Ekkor még kevésbé, de egy félév múlva, Csehszlovákia szétesése és Prágának német kézre kerülése után, Rooseveltt és Borah, mint két véglet állott egymással szemben az amerikai külpolitikában. Nemcsak a teljes elszigetelődés és a bizonyos feltételekhez kötött beavatkozás kérdésében, hanem abban is, hogy az elnök ettől az időtől kezdve már majdnem kísérteties pontossággal megmondta az európai háború kitörésének időpontját, míg Borah, a washingtoni külügyi minisztérium, a State Department követi jelentéseken alapuló értesüléseivel szemben saját külön megszervezett hírforrásaira hivatkozva, makacs következetességgel

kitartott a mellett a felfogása mellett, hogy az európai háború kitörésétől belátható időn belül nem kell tartani.

A Münchentől Prágáig tartó időszakban más tekintetben is lényeges eltérések következtek be az amerikai külpolitikában. A párizsi gyilkosságnak, melynek áldozata a párizsi német követség fiatal attaséja volt és amelyet megtorlásképpen Németországban nagyarányú zsidóüldözések következtek, gyors visszhangja támadt az Egyesült Államokban. Az elnök november 13-án Hugh Wüson, az Egyesült Államok követét Berlinből jelentéstételre visszarendelte; utána néhány nappal Hitler Németország washingtoni követének, Hans Dieckhoffnak a visszahívásával felelt. Egy hónappal később Harold L. Ickes, belügyi államtitkár heves németellenes támadásai még élesebb németellenes irányt adtak az amerikai külpolitikának. Annyira, hogy a következő három-négy hónapon át az Egyesült Államok sokkal tevékenyebb németellenes külpolitikát folytattak, mint Nagy-Britannia és Franciaország. Itt a novemberi németországi eseményeket kevésbé vették tragikusan és, ha minden különösebb meggyőződés nélkül is, mind Neville Chamberlain, mind Daladier kitartottak a müncheni „kibékülési politika“ mellett. Ebben az időben az Egyesült Államoknak még külön okuk is volt arra, hogy külpolitikájukban megerősödjék a német- és olaszellenes irány. Limában, Peru fővárosában 1938 decemberében tartották meg a pán-amerikai kongresszust. Olasz és német ügynökök a kongresszus tanácskozásai alatt mindent elkövettek, hogy a dél- és középamerikai köztársaságokat az Egyesült Államok ellen hangolják. Erőfeszítéseiknek pillanatnyi sikere nem volt. Az Egyesült Államokbeli delegációk vezére, Cordell Hull végig a helyzet ura maradt és a tanácskozások eredményeképpen kiadták az öt pontból álló limai deklarációt, amely szoros együttműködést hozott létre az Újvilág valamennyi köztársasága között. De azért a német és olasz ügynökök zavart keltő magaviseleté éles visszahatást keltett az Egyesült Államokban.

Prága után új fejezet nyílt meg az Egyesült Államok európai politikájában. Angliában 1939 március 15-e után napok alatt végbement az a nagy fordulat a brit külpolitikában, amelyet Sir Normann Angel a modernkori történelem legnagyobb diplomáciai forradalmának nevez. A brit vezetést, tudjuk, engedelmesen követte a francia külpolitika is.

Roosevelt elnök külpolitikájában különös visszahatást váltottak ki a prágai események. Bizonyos tekintetben ő vette át azt a szerepet, amelyet München előkészítésében és München után a brit miniszterelnök játszott a világpolitikában. Éppen azért, mert tisztábban látta mint bárki más, az elkövetkező világháború borzalmasságát, azt hitte, hogy ha a régebbi diplomácia merev szabályaival szakítva, valami közvetlen formában kísérel meg a közvetítést a szembenálló felek között, vállalkozása esetleg sikerrel jár. „Ha el lehetne hitetni velük, — mondotta állítólag két legközvetlenebb munkatársának Cordell Hull-nak és Welles-nek, mielőtt április 14-én elkiindította volna emlékezetes üzenetét Berlinbe és Rómába — hogy teljes őszinteséggel járunk el, a világ még mindig visszatérhetne a józan belátás követéséhez.“ Ez a józan belátás — *common sense* — az elnök elképzelése szerint két dolgot jelentett: lefegyverzést és a nemzetközi kereskedelem akadályainak eltávolítását.

Roosevelt üzenetének végleges megfogalmazása előtt több ízben telefonon beszélt európai nagyköveteivel, főként Bullittal Párizsban és Kennedyvel Londonban. Biztatást vállalkozásának sikeréhez sehol nem kapott. Lehetetlenebb dolgot valóban alig lehetett volna elképzelni, mint lefegyverzést és a nemzetközi kereskedelem akadályainak megszüntetését Európában a múlt év tavaszán. De azért az elnök valami don-quiote-i

lelkességgel dolgozott napokon át a szomorú sorsra jutott üzenet megfogalmazásán és elküldésén.

Volt még egy másik kedvenc gondolata is Rooseveltnek ebben az időben, amellyel hite szerint el lehetett volna háritani a fenyegető világkatasztrófát. Azt hitte az elnök, hogy ha a kongresszus idejében megváltoztatja a semlegességi törvényt olyan értelemben, ahogyan ez a változás a háború kitörése után valóban megtörtént, nevezetesen, hogy a készpénz-jellegű fizetőeszközökkel rendelkező szövetségeseknek kedvezzen, ez visszaszorítja a tekintélyállamok, főként pedig Németország háborús indulatát és ezzel az ellene szóló teherterheléssel Németország nem fogja vállalni a háború megindításának a kockázatát. Roosevelt ezt a következtetését kétségtelenül hamis praemissákra építette fel. De személyes tragédiája nem is ebben, hanem abban volt, hogy a szenátus, Borah és más, minden európai bonyodalomba való keveredéstől irtózó szenátorok érveire hallgatva, tudatos és kitaró obstrukcióval lehetetlenné tette, hogy az elnök a semlegességi törvénynek ilyen értelmű megváltoztatását a háború kitörése előtti hónapokban meg tudja valósítani.

A háború kitörése után az izolacionista csoport befolyása megszűnt, vezérük, Borah szenátor még a múlt év őszén meghalt. A semlegességi törvény megváltoztatását a Kongresszus mindkét háza gyorsan elfogadta. De ettől eltekintve, lényeges változás az Egyesült Államok külpolitikájában mai napig sem történt.

A két nyugati szövetséges érthetetlen tévlensége csak a finn-orosz háború idején tűnt fel Amerikában. A norvégiai események az amerikai sajtóban és közvéleményben nagy visszahatást keltettek. Pittman szenátor, a szenátus külügyi bizottságának elnöke, egy héttel a német támadás után kijelentette, hogy ha a szövetségesek egy hónapon belül nem győznek Norvégiában, ez egyet jelent rájuk nézve a háború elvesztésével.

Még nagyobb megdöbbenést keltett az Egyesült Államokban, amikor kitűnt, hogy a szövetségesek mennyire nem használták fel a megváltoztatott semlegességi törvényben részükre kínálkozó előnyöket. Franciaországnak és Nagy-Britanniának aranyban, dollárkövetelésben és eladható értékpapírokban amerikai becslés szerint 8—10.000.000.000 dollár készpénztartaléka volt felhalmozva az Egyesült Államokban a háború kitörésekor. Ebből a háborúnak a norvégiai események kezdetekor történt meggyorsulásáig alig használtak fel valamit. A francia és brit vásárlási bizottságok hónapokat vesztegettek el lényegtelen technikai kérdések megvitatásával. Március végén az amerikai gyárak csak jelentéktelen számban szállítottak kész repülőgépeket Franciaország és Nagybritannia részére. Azóta ez az érthetetlen lassúság megszűnt, de mint a májusi és júniusi harctéri események igazolták, a francia és angol késedelmeskedés végzetes és könnyen jövátéhetetlen következményekkel járt.

Az utolsó két, két és fél hónap eseményei után az Egyesült Államok hivatalos külpolitikája és közvéleménye egyaránt tisztában van azzal, hogy ez a mostani háború a gyors elhatározások és gyors cselekvések háborúja. Ezért történhetett, hogy az elhatározásaikban és cselekvéseikben egyaránt sokkal lassúbb demokratikus nagyhatalmak kezéből kicsúszott minden kezdeményezés. Még a hollandiai és belgiumi német támadás előtt egyik amerikai publicista úgy jellemezte az európai hadi helyzetet, hogy a szövetségesek tanácstalanul rohannak Európának hol az egyik, hol a másik sarkába; örökös rettegés közben hol itt, hol ott várják az újabb német támadást. Közben a német nagyvezérkar kikezdhethetetlen fölénnyel dönti el és kénye kedve szerint irányítja a nagy mérkőzés további folyását.

Német győzelem lehetőségével, mint Pittman szenátornak az imént idézett nyilatkozata is bizonyítja, már a szövetségesek norvégiai kudarca óta

számolnak az Egyesült Államokban. De arra vonatkozólag még nem alakult ki, természetesen nem is alakulhatott ki egységes vélemény, hogy mi legyen az Egyesült Államok további politikája ilyen esetben és általában milyen következményekkel járhat a demokratikus hatalmak veresége és a tengelyhatalmak győzelme nemcsak az Egyesült Államokra, hanem egész Amerikára.

Ami a jelenlegi helyzetet illeti, mint cikkünk legelején jeleztük, Rooseveltnek az olasz hadüzenet napján elmondott beszéde azt bizonyítja, hogy lényegében nem változott meg az Egyesült Államoknak az európai háborúval szemben elfoglalt álláspontja.

MÁTHÉ ELEK